

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

Дишель Катерина Анатоліївна

УДК 159.942:791.5

**МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНІ ЗАСОБИ ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Чебикін Олексій Якович,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Журавльова Лариса Петрівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
декан соціально-психологічного факультету;

кандидат психологічних наук, доцент
Колот Світлана Олександрівна,
Одеський національний політехнічний
університет, доцент кафедри соціальної
роботи та кадрового менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «07» листопада 2015 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «05» жовтня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої Вченої ради

О.Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається постійне зростання інформаційного середовища й розширюються можливості доступу до нього та взаємодії дітей з мультимедійними засобами. Особливої уваги набуває активне залучення молодших школярів до спостереження та аналізу численних мультфільмів, які презентовано телебаченням, інтернетом та в інших інтерактивних умовах. Ця обставина висуває певні вимоги до конструктивного використання мультиплікаційних творів в навчально-виховному процесі й розуміння їх впливу на розвиток дитини.

Психологічні особливості сприйняття дітьми кіно- і телевізійної продукції, які відображено у працях Л.М. Баженової, О.А. Бондаренко, О.В. Квашук, В.В. Недбай, Ю.М. Усова та інших, показують, що ці види мистецької діяльності по-різному впливають на їх емоційну сферу. Також зазначено, що фактично революційне поширення доступу до інформаційного середовища в останні роки значно спростило шлях впровадження та використання мультиплікації в різних умовах навчально-виховної діяльності. Як вказують дослідження Н.Г. Кривулі, О.О. Мелік-Пашаєва, О.В. Квашук, О.О. Смірної, В.С. Собкіна, М.В. Соколової, О.В. Шарікова, М.І. Яновського, J. Bliss, M. Gardner, R. Larson, J. Rutenberg, D. Schneiter та інших, наявність в мультиплікаційних творах різних засобів емоціогенного впливу сприяє їх активному сприйняттю, усвідомленню та копіюванню дітьми, що зумовлює емоційний розвиток останніх.

У дослідженнях Г.М. Бреслава, О.В. Запорожця, С.О. Колот, Н.Л. Кряжевої, Я.З. Неверович, Е.Л. Носенко, А.Є. Ольшаннікової та інших доводиться, що розвиток емоційної сфери залежить від зовнішніх та внутрішніх умов. Сучасні дослідження С.М. Бобрової, О.В. Гірфанової, Л.П. Журавльової, В.А. Кавери, С.Д. Максименко, А. Маурера, І.Г. Павлової, І.П. Сопрун, Н.С. Ульянової, О.Я. Чебикіна, J. Murray та інших показують, що найбільш інформативними показниками розвитку емоційної сфери дитини виступають ознаки емоційної зрілості. Усі фахівці засвідчують актуальність пізнання останньої на рівні певних аспектів емоційності та умов навчально-виховної діяльності, де б реалізовувалися різні художні та мистецькі засоби впливу, в тому числі мультиплікаційні.

Узагальнюючи зазначені дослідження, можна стверджувати, що наявні дані недостатньо розкривають специфіку психологічного змісту мультиплікації та її важливі ознаки, що можуть цілеспрямовано впливати на емоційну сферу особистості, яка розвивається. Саме це обумовило вибір нашого дисертаційного дослідження «Мультиплікаційні засоби як чинник емоційного розвитку молодших школярів».

Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до наукової програми кафедри теорії та методики практичної психології «Теоретико-методологічні основи становлення особистості психолога в системі фахової підготовки», що входить до тематичного плану Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (номер державної реєстрації 0109U000192). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол № 3 від 25 жовтня 2012

року) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 26 березня 2013 року). Автором проводилось дослідження психологічних особливостей емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації.

Мета дослідження – теоретичне та емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні підходи, що розкривають особливості емоційного розвитку дитини та роль у цьому процесі впливу мультиплікації.
2. Побудувати теоретичну модель дослідження емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації.
3. Дослідити психологічні особливості впливу мультиплікаційних засобів на емоційний розвиток молодших школярів.
4. Розробити та апробувати цілеспрямовану систему емоційного розвитку молодших школярів засобами «мультифільмотерапії».

Об'єкт дослідження – емоційна сфера молодших школярів.

Предмет дослідження – мультиплікаційні засоби як чинник емоційного розвитку молодших школярів.

Гіпотеза дослідження. Мультиплікаційні твори в своєму змісті реалізують певні емоціогенні чинники, які здатні зумовлювати виникнення різних емоційних проявів у глядачів. Це є однією з причин становлення та змін в емоційній сфері дітей молодшого шкільного віку. Вивчення специфічних умов взаємодії із мультифільмами та розкриття провідних структурних компонентів у їх змісті дозволить більш адекватно підбирати мультиплікаційні твори для розвитку емоційної сфери та її корекції.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: загальні принципи системного, діяльнісного, особистісного підходів; теорії розвитку особистості (Л.І. Божович, В.В. Давидов, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейн та ін.), теорії, що розкривають природу емоцій (П.К. Анохін, В.К. Вілюнас, У. Джемс, Р.У. Ліпер, П.В. Симонов, С. Шехтер), теорії художнього сприйняття (Р. Арнхейм, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, С.Л. Рубінштейн, П.М. Якобсон та ін.), теорії емоційного розвитку у молодшому шкільному віці (Л.І. Божович, О.М. Дьяченко, Л.П. Журавльова, О.В. Запорожець, Н.Л. Кряжева, І.В. Мельничук, Я.З. Неверович, А.Х. Пашина, Т.О. Рєпіна, Л.С. Славина, О.К. Тихомиров), теорія емоційної регуляції О.Я. Чебикіна.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у роботі використано комплекс методів: теоретичні (метод аналізу літературних джерел, підпорядкований завданню виявлення вихідної системи понять, потрібних для опису предмета дослідження); емпіричні (спостереження, бесіда, тестування, анкетування, констатувальний експеримент); корекційно-розвивальні (формувальний експеримент); математико-статистичні (розрахунок середнього вибіркового значення, моди, коефіцієнту кореляції, t-критерію Ст'юдента). Отримані результати з подальшою їх графічною репрезентацією аналізувалися за допомогою методів параметричної статистики, представлених в комп'ютерному пакеті статистичних програм BasicStatistics.

У дослідженні застосовано комплекс психодіагностичних методик, призначений для визначення емоційного розвитку: «Неіснуюча тварина» М.З. Дукаревич, «Будиночки» О.А. Орехової, «Вивчення розуміння дітьми емоційних станів людей», «Емоційна ідентифікація» О.І. Ізотової, «Палітра емоцій», «Малюнок на вільну тему», «Кольорова діагностика емоційних станів», модифікована нами методика «Малюнок улюбленого мультиплікаційного персонажу», а також розроблене нами анкетування для батьків та дітей з метою моніторингу улюблених мультфільмів та виявлення специфіки взаємодії з ними, шкала експертної оцінки мультфільмів.

Організація та експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі Інституту психології Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського та Одеської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 81. Вибірку склали 200 учнів молодшого шкільного віку, 45 батьків, 15 експертів – викладачів психології.

Наукова новизна одержаних результатів:

- вперше на основі положень теорії емоційної регуляції побудовано психологічну систему впливу мультиплікаційних засобів на розвиток емоційної сфери на рівні аудіальних, візуальних, емоційно-гностичних характеристик; розкрито, що провідним у змісті психологічного впливу мультиплікаційних засобів виступає емоціогенний ефект новизни, що виникає на основі незвичності, несподіваності, змагання, конфліктності, контрастності, перебільшення, напруги та ін.; виділено та описано провідні емоційні ознаки, що характеризують розвиток емоційної сфери сучасних дітей молодшого шкільного віку: експресивність, сензитивність, емпатія, амбівалентність, конгруентність та ін., зміни розвитку яких виступають певними показниками впливу мультиплікаційних творів на особистість дитини; побудовано цілеспрямовану систему «мультфільмотерапія» як засобу розвитку та корекції емоційної сфери молодших школярів, яка складається з наступних провідних етапів: сприйняття, рефлексія, динамічна гра, сюжетно-рольовий коментар, креативне моделювання, перевтілення;

- уточнено підходи щодо систематизації мультфільмів, виходячи з їх особливостей психологічного впливу на дітей залежно від: тривалості, віку глядача, технічних засобів побудови, використання кольору, наявності звукового супроводу, жанру сюжету, провідної ідеї, домінуючої функції, переважної спрямованості впливу, часу та країни, в якій були створені;

- дістало подальшого розвитку положення теорії емоційної регуляції в аспекті вивчення емоціогенних ефектів впливу мультфільмів; конструювання методів дослідження особливостей емоційної сфери дітей засобами мультиплікації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні конкретних умов впливу мультиплікаційних засобів на емоційну сферу молодших школярів. Описані особливості цільового використання мультфільмів та їх змісту у розвитку дитини. Виділені показники оцінки профілю емоційної сфери дитини можуть бути використані в системі фахової підготовки психологів та педагогів. Самостійну практичну цінність має розроблена та апробована система «мультфільмотерапія» як засіб емоційного розвитку, яка може бути використана практичними психологами та педагогами.

Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (довідка № 4065 від 20.10.14 р.), Одеської загальноосвітньої школи № 81 I-III ступенів Одеської міської ради Одеської області (довідка № 271 від 17.10.14 р.), Одеського приватного навчально-виховного комплексу «Нарнія» (довідка № 23 від 17.10.14 р.), Благодійного фонду «Дон Боско» у м. Одеса (довідка № 6.10 від 17.10.14 р.), дитячих розвивальних центрів, що знаходяться під керівництвом організації «Психея» у м. Одеса (довідка №8.07 від 25.10.14 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були представлені на: Міжнародній конференції «Медіапсихологія: Проблеми та перспективи» (Саратов, 2010); Міжнародній науково – практичній конференції молодих учених «Актуальні проблеми практичної психології» (Одеса, 2013); I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні тенденції розвитку світової психологічної практики» (Кривий Ріг, 2014); III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки дитинства» (Одеса, 2014); Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасної психології» (Одеса, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність» (Київ, 2014); XVIII науковій студентській конференції «Історичний досвід та сучасність» (Одеса, 2011); на засіданнях кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2011-2014рр.); на науковому семінарі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2014 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 9 публікаціях, з яких 5 статей опубліковані у фахових наукових виданнях України, 1 стаття надрукована в іноземному науковому виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 227 найменувань. Загальний обсяг дисертації – 194 сторінки. Основний зміст складає 150 сторінок. Робота містить 28 таблиць, 8 рисунків, 4 додатків на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження і публікації за темою дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічний аналіз емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації» встановлено, що мультиплікаційні засоби як різновид соціального оточення молодших школярів є ефективним чинником впливу на їх емоційний розвиток, завдяки реалізації специфічних емоціогенних ефектів та ситуацій.

Особливої уваги в молодшому шкільному віці набуває проблема емоційного розвитку дитини та його вплив на її життєдіяльність, що є предметом спеціальних досліджень таких вчених, як: Л.І. Божович, О.М. Дьяченко, Л.П. Журавльова, О.В. Запорожець, Н.Л. Кряжева, І.В. Мельничук, Я.З. Неверович, А.Х. Пашина,

Т.О. Рєпіна, О.К. Тихомиров, О.Я. Чебикін та інших, а також опосередкованих досліджень таких вчених, як: Л.О. Венгер, В.В. Давидов, В.С. Мухіна, В.М. М'ясищев, Є.Л. Носенко, А.О. Реан, С.Л. Рубінштейн, а також останніх досліджень зарубіжних вчених D. Goleman, M. Griffith, C. Lambert, J. Mayer, R. Thompson та інших. Узагальнюючи ці та інші дані, можна виділити, що суттєвою ознакою генези емоційної сфери дітей від 7 до 11 років виступає відносна стабілізація функціонування емоційних процесів, відбувається формування емоційної зрілості. Для цього вікового періоду характерними є підвищена емоційна сенситивність і збудливість, високий рівень емпатії та низький рівень тривожності.

Емоційний розвиток сучасних молодших школярів знаходиться під впливом соціально-інформаційних змін, в яких вони знаходяться, що значно розширює доступ дітей до різних видів інформації. При цьому знайомство учнів молодшого шкільного віку з різними мистецькими творами, звуковим рядом, зображеннями, які демонструються телебаченням, комп'ютером у вигляді мультфільмів, фактично формує нове розвивально-виховне середовище. Внаслідок цих змін до нових новоутворень, які виникають у цьому віці, можна віднести закладення основ інформаційного мислення, випереджальний розвиток емоційних оцінок, які торкаються ставлення до різних видів людських потреб та діяльності, більш виразної емоційної активності, саморегуляції та, в деякій мірі, конфліктності, незважаючи на більш виразну соціальну адаптивність.

Виходячи з розгляду різних підходів щодо періодизації вікового розвитку, слід відмітити, що молодший шкільний вік характеризується такими специфічними особливостями емоційної сфери: активний розвиток рефлексії, емпатії, моральних якостей, інтелектуальних емоцій, сенситивність, вразливість, збудження, пізнавальна активність, довільність, внутрішній план дій тощо. Перехід від ігрової до навчальної діяльності відображається у виникненні нових специфічних емоцій, таких, як здивування, сумнів, переживання нового, радість пізнання, формуються інтелектуальні, моральні почуття, з'являється стриманість, переважає бадьорий настрій, інтерес до оточуючих. При цьому залишається велика потреба в динаміці психічних функцій, що відображається в підвищеній емоційності, великій зміні емоцій залежно від навчальних ситуацій. При включенні дітей до розв'язання навчальних задач активного розвитку набувають емоції пізнавального характеру, як-то здивування, захоплення, радість, смуток, формуються емоційно-вольові особливості, саморегуляція, емоційне переживання оцінок вчителя, що може бути виражено як в очікуванні радості та задоволення, так і в підвищеній тривожності, агресивності, депресивності. Тобто ми можемо говорити, що такі зовнішні чинники, як динамічність, яскравість, соціальне залучення, змагальність, особистісні досягнення, фантастичність та інше, відіграють важливу роль в емоційному розвитку молодших школярів.

У розвитку дитини важливим є соціальне середовище та зовнішні фактори, які безперервно впливають на особистість, що розвивається. Мультфільми стають важливими носіями уявлень про світ, відносин між людьми і норми їх поведінки. Можна стверджувати, що мультиплікація є засобом формування предметно-знакового середовища та, в першу чергу, являє собою інформаційне повідомлення, яке подано на екрані різними засобами у вигляді рухомих зображень.

Узагальнюючи різні підходи до розуміння мультиплікації, слід виділити, що спільними в їх змісті виступають, по-перше, чинник анімації, по-друге, чинник подання зображень у формі художнього сценарію на яскравому емоційному фоні. До специфічних емоціогенних ефектів, які подані в мультиплікаційних фільмах, можна віднести наступні: ефект оживлення, ефект реалізації дитячих інтелектуальних дій, ефект рухомості малюнкових героїв та інші зовнішні та внутрішні механізми, що розкривають закономірності емоційного розвитку дитини засобами мультиплікації.

Мультиплікація розглядається як певний психологічний засіб розвитку емоційної сфери дітей за допомогою різних сюжетно-рольових дій героїв, поданих у вигляді рухомих зображень. При такому розумінні мультфільм виступає для дитини специфічним для сприймання об'єктом, що має здатність створювати ефект новизни, завдяки умовам несподіваності, які викликають у дітей здивування, ефект драматизації, який формує допитливість, а також інші ефекти, що формують захопленість, тим самим створюючи умови для цілеспрямованого впливу на емоційний розвиток глядачів.

На основі теорії емоційної регуляції пізнавальної діяльності О.Я. Чебикіна, в якій детермінованість емоцій подано як рух емоцій від здивування до цікавості – від цікавості до допитливості – від допитливості до захоплення, а також розробленого нами комплексу психолого-педагогічних прийомів емоційного впливу, які засновані на використанні звукових, колірних, експресивних і соціально-психологічних чинників мультиплікації, виявлено, що мультфільм може виступати певною психолого-дидактичною умовою керування пізнавальною активністю учнів. Це реалізується завдяки використанню яскравих кольорів, трьохмірної графіки, візуальних та звукових ефектів, гумористичного сюжету тощо.

Завдяки високому рівню емоційно-почуттєвої насиченості мультфільмів, глядач активно залучається до екранного світу, де на основі співчуття та ідентифікації себе з героєм, він засвоює різні соціальні ролі, норми поведінки, ціннісні орієнтири, та стає учасником нової для себе комунікативної ситуації, що викликає різноманітні емоції.

У результаті теоретичного аналізу літературних даних встановлено, що мультиплікаційні засоби на екрані подані фахівцями як певні складові компоненти, які використовуються для додавання цьому продукту здатності приваблювати та звертати увагу глядача. Внаслідок їх систематизації за змістом виділено три групи характеристик засобів емоційного впливу, які є значущими при сприйнятті мультфільмів, таким чином, необхідно проаналізувати аудіальні, візуальні та емоційно-гностичні характеристики.

При цьому серед аудіальних засобів мультиплікації слід назвати звукові особливості, пов'язані з музичним супроводом, серед яких є тональність, ритм, динаміка. Також необхідно зазначити звукові особливості, пов'язані з мовленням персонажів, до яких відносять інтонацію, сукупність мелодики, ритму, темпу, інтенсивності, тембру та інших елементів мовлення, які відображають експресивне і емоційне забарвлення.

Серед візуальних засобів мультиплікації можна виділити ті, які пов'язані, по-перше, з композиційними характеристиками: пропорції, симетрія та асиметрія, контраст, ритм, масштабність, статичність, динамічність; по-друге, з кольоровими

характеристиками: відтінки, тон, кольори; по-третє, з особливостями сприйняття: імітування, ілюзорність, умовність, приблизність, спрощеність чи складність, хитродумність, нереальність, карикатурність; по-четверте, з мовою символів, архетипами; по-п'яте, із зовнішністю персонажу: привабливість чи потворність; близькість до реальності чи вигаданий персонаж; яскраві кольори чи спокійні відтінки, тьмяність; форма персонажу (коло, трикутник, квадрат); розмір персонажу.

Серед емоційно-гностичних засобів мультиплікації (вплив на емоції та інтелект) можна виділити ті, які спрямовані на психологічний образ персонажу: поведінка, яка може бути соціально схвалювана чи ні; частота виникнення, емоційність вчинків чи поступовість, осмисленість їх; характер, темперамент, моральні якості персонажів; які пов'язані з формами казок: народними казками, сучасними казками про тварин, гумор, сатиру, пародію, романтизм, трагічність, «фентезі», драму, оперу, трагедію; а також за цільовою спрямованістю сюжету: повчальний (наявність моралі), розважальний, комедійний (сатира, гумор), навчальний, учбовий, розвивальний, вирішення сучасних проблем (глобальних, сімейних, міжособистісних, тваринного світу, ідею майбутнього).

До найбільш суттєвих особливостей сучасних мультиплікаційних творів належать такі, як яскравість і образність, стислість і динамічність зміни образів, присутність реального і фантастичного. При цьому відмічено певні прийоми, які часто використовуються та впливають на свідомість маленького глядача: створення яскравого відеоряду з метою утворення певного світлого відчуття; звукові ефекти; новизна і незвичність; показ великим планом обличчя мультгероя; ефекти швидкого спалаху, гучного звуку; переривання мультфільмів на найтрагічнішому місці; відео-комп'ютерні спецефекти тощо. Провідними емоціогенними ефектами, які виникають у дітей під впливом мультфільмів є наступні: ефект емоційної захопленості, який інтегрує в собі мотиваційні, інтелектуальні, вольові та інші особливості психіки дитини; ефект очікування від мультфільму справедливості; ефект фантазії – безпосередньої казковості, який легко зрозуміти дитині; ефект динамічності подій та рухів героїв.

Компоненти мультиплікаційних засобів об'єднано у дві групи, що складаються із зовнішніх емоціогенних чинників мультиплікації (динамічність, яскравість, гучність, несподіваність, контрастність, драматизація, новизна та ін.) та внутрішніх емоційно-гностичних особливостей особистості (страх, агресія, радість, тривога, здивування, співпереживання, збудженість, розчарування, цікавість тощо). Дослідження зазначених компонентів виступає передумовою для подальшого аналізу механізмів впливу мультиплікації на емоційну сферу особистості в аспекті як побудови конкретних методів дослідження, так і визначення теоретичного апарату аналізу та пояснення отриманих результатів.

У другому розділі «Психологічне дослідження мультиплікаційних засобів як чинника емоційного розвитку молодших школярів» побудовано модель емоційного розвитку дитини засобами мультиплікації, розкрито зміст емпіричного дослідження, описано та апробовано методичну процедуру дослідження мультиплікаційних засобів як чинника емоційного розвитку молодших школярів, здійснено аналіз емпіричних даних та їх інтерпретацію, що розкриває психологічні особливості мультиплікаційних засобів в аспекті їх впливу на емоційний розвиток дітей,

проведено співвіднесення рівня емоційного розвитку дітей з певними мультиплікаційними фільмами, до яких вони найчастіше залучені.

На основі проведеного попереднього аналізу змісту мультиплікаційних творів та положень теорії емоційної регуляції пізнавальної діяльності, в якій показано важливість створення специфічних емоційних ситуацій як чинників виникнення гностичних емоцій, зроблено спробу використати їх при розробці власного підходу дослідження емоційної сфери молодших школярів. Створення таких ситуацій, які актуалізують ті чи інші емоції, є важливим аспектом стимуляції розвитку пізнавальної діяльності. Так, найбільш типові емоціогенні ситуації у мультфільмах реалізуються за допомогою ефектів змагання, успіху-неуспіху, психорольової дії, музично-психологічних ефектів, ситуації новизни, контрасту, динамічності тощо. При плануванні емпіричного дослідження були розглянуті важливі елементи, змістовні ознаки мультиплікаційного впливу на психіку і специфічні особливості, які характеризують емоційний розвиток дітей. У результаті розроблено модель розвитку емоційної сфери дитини засобами мультиплікації (рис.1.).

Рис. 1. Модель емоційного розвитку дитини засобами мультиплікації.

Згідно зазначеної моделі, у процесі взаємодії мультиплікації та особистості, що розвивається, провідними є наступні складові компоненти. По-перше, мультиплікаційний твір, що складається із специфічних мультиплікаційних засобів,

які виражені його технічними можливостями та подані на екрані у вигляді аудіальних, візуальних та емоційно-гностичних характеристик. По-друге, у змісті зазначених засобів виділено специфічні емоціогенні чинники, які презентує мультиплікація, до яких належать динамічні та змістові. У свою чергу, ці чинники, створюючи різноманітні емоціогенні ефекти, зумовлюють певні емоційні реакції глядача. Ці реакції в динаміці впливають на розвиток емоційної сфери в цілому, критерії якого слід розглянути як характеристики контролю емоційного розвитку. Далі, в залежності від рівня емоційної зрілості відбувається адекватне сприйняття цих чи інших мультиплікаційних засобів.

При цьому у процесі взаємодії мультиплікації та особистості, що розвивається, слід зазначити провідні структурні компоненти, які подані у вигляді наступної моделі (рис.2).

Рис. 2. Модель взаємодії мультиплікації та глядача.

На наступному етапі створено умовну модель дослідження мультиплікаційних засобів як чинника емоційного розвитку молодших школярів, яка включає декілька етапів. По-перше, дослідження емоційного розвитку дітей. По-друге, виявлення найпопулярніших мультфільмів та експертне оцінювання в їх змісті найбільш суттєвих мультиплікаційних засобів. По-третє, опитування батьків та дітей на предмет улюблених мультфільмів. По-четверте, дослідження специфічних особливостей емоційної сфери дітей у процесі перегляду мультфільмів, до та після. По-п'яте, аналіз впливу створених сюжетів мультиплікації після їх перегляду. По-шосте, створення особливих умов, при яких мультиплікаційні засоби стають найбільш сприятливим чинником для емоційного розвитку дітей.

Виходячи з отриманих даних проведення опитування батьків та моніторингу найпопулярніших мультфільмів, виявилось, що більшість батьків (65%) вказує на наявність певних наслідків від постійного перегляду мультфільмів, серед яких виділяють наступні: гіперактивність (40%), тривожність (25%), агресивність (40%), демонстративність, збудження та емоційність. Серед улюблених мультфільмів у дітей зазначено такі, як «Ну постривай!», «Том та Джері», «Губка-Боб», «Вінкс»,

«Людина-павук», «Смішарики», «Лунтик», «Маша та Ведмідь», «Барбоскіни», «Школа Монстр Хай», «Трансформери».

На основі проведеного емпіричного дослідження було встановлено, що умовно всіх випробуваних можна розподілити за рівнем емоційного розвитку на три групи: високий (25%), середній (40%), низький(35%). В більшості дітей є наявним довербальний тип сприйняття, який свідчить про недостатньо сформоване уявлення і розуміння власних емоцій та емоційних станів. Також у більшості з них є наявною амбівалентність в емоційній сфері, що вказує на те, що діти не завжди здатні адекватно ставитися до позитивних та негативних емоцій і диференціювати їх.

У дітей молодшого шкільного віку переважно (40%) виявлено середній рівень емоційного розвитку. Вони вже починають відокремлювати певні елементи експресії, але нерідко сприймають емоції поверхнево й виявляють однозначне емоційне ставлення до позитивних та негативних емоцій. Крім того, виявлено схильність до відчуття амбівалентності (40%) та приписування негативним емоціям подвійного значення (15%). Учнями проявлено тенденцію розуміння емоційних станів інших людей за допомогою зовнішніх ознак, які цілком детермінують їх адекватне сприймання власних емоційних переживань. Беручи до уваги виявлені нами дані про те, що емоційне ставлення до таких видів діяльності, як учбова та ігрова, зокрема перегляд мультфільмів, залежить від рівня емоційного розвитку та типу сприймання власних емоцій, можна стверджувати, що діти молодшого шкільного віку не завжди спроможні адекватно сприймати та реагувати на мультиплікаційні події й поведінку персонажів.

У зв'язку з цим актуальним є розвиток емпатії, рефлексії та саморегуляції як важливих складових компонентів становлення особистості школяра і сприяння його подальшому ефективному розвитку у шкільному середовищі, відтак засвоєнню норм та правил, прийнятих в соціумі та реалізації себе як цілісної та гармонійної особистості. Важливим в цьому аспекті є середовище, в якому перебуває дитина та її об'єктивне оточення. Розглядаючи останнє, слід вказати на ті зміни, які перебувають у сучасному суспільстві, зокрема активний розвиток інформаційного простору й розширення меж та можливостей мультиплікації, до взаємодії з якою активно залучені діти. Так, щодо молодших школярів, можна вказати на референтну групу однолітків, інтереси яких є спільними та актуальними для усіх її членів. Тому, якщо той чи інший мультфільм є популярним для більшості з них, решта учнів також зацікавлені у його перегляді та активному сприйманні.

За результатами діагностики емоційної сфери молодших школярів виділено такі провідні характеристики (M-середнє вибіркове значення, Mo – мода, значення, яке зустрічається найчастіше), як сензитивність (M=8, max=10), демонстративність (M=8,2, max=10) та зацікавленість в інформації (M=8,2, max=10), при цьому підвищені показники збудженості (Mo=8) та тривожності (Mo=8). Тому при взаємодії з мультиплікаційним твором дитина цього віку є дуже уразливою до побачених на екрані подій, на які вона нерідко здатна реагувати надмірно емоційно й з захопленням, та нерідко ефективні сцени зумовлюють прояви тривожності чи збудження.

Спираючись на концептуальні уявлення теорії емоційної регуляції пізнавальної діяльності, ми припускаємо, що мультиплікація як певний мистецький

засіб, що має велику збуджуючу пізнавальну активність дітей, в якому реалізуються естетичні, етичні, моральні та інтелектуальні дії, дозволяє в максимальній мірі мимовільно зумовлювати емоційний розвиток дитини. Проведений аналіз теоретичних та емпіричних даних дозволив виділити в конструкції різних мультиплікаційних фільмів такі важливі в цьому аспекті умови, які можуть розвивати особливості здивування, допитливості, цікавості, радості, гніву, тривоги, страхів, саморегуляції та багато інших особливостей дитини, що розвивається.

Отримані результати співвіднесення експертних оцінок мультиплікаційних засобів у різних мультфільмах свідчать про те, що найбільш вираженими є візуальні характеристики. Так, саме ці показники ефективно зумовлюють прояв емоційних особливостей, далі по значущості виступили емоційно-гностичні характеристики, й на третьому місці – аудіальні.

За результатами проведеного аналізу виявлено, що найбільш виражені емоціогенні ефекти подані у мультфільмах: «Маша та Ведмідь», «Людина-павук», «Губка Боб» та «Лунтик». При цьому, згідно з аналізом даних попередньої оцінки результатів, слід підкреслити, що переважно після перегляду зазначених мультиплікаційних творів були найбільш вираженими наступні емоційні характеристики: експресивність, емпатія, диференціація емоцій, вміння визначати емоційний стан інших людей, конгруентність. При організації умов, коли мультиплікаційні засоби зумовлюють емоційний розвиток учнів, слід обирати такі мультиплікаційні твори, в яких найбільш вираженими є емоціогенні ефекти новизни, незвичності, контрастності, перебільшення, змагання та конфліктності.

Встановлено статистично достовірні розбіжності між певними емоціогенними чинниками мультиплікації та рівнем емоційного розвитку молодших школярів, які залучені до перегляду мультфільмів. Для учнів з низьким рівнем емоційного розвитку достатньо ефективними виявилися такі емоціогенні чинники, як швидкість ($t=-4,81$; $p\leq 0,001$), яскравість ($t=-8,81$; $p\leq 0,001$), відеоряд ($t=-9$; $p\leq 0,001$), звуковий супровід ($t=-7,2$; $p\leq 0,001$), казковість ($t=5,4$; $p\leq 0,001$), боротьба добра та зла ($t=5,2$; $p\leq 0,001$). Порівняно з ними учні з середнім рівнем емоційного розвитку переважно залучені до мультфільмів з перевагою драматизму ($t=-3,25$; $p\leq 0,001$), фантастичності ($t=8,14$; $p\leq 0,001$), магії та чаклунства ($t=8,13$; $p\leq 0,001$), героїзму ($t=5,7$; $p\leq 0,001$), справедливості ($t=6,7$; $p\leq 0,001$). Для учнів з високим рівнем емоційного розвитку найбільш ефективними виявилися такі емоціогенні чинники, як інфернальність ($t=7,5$; $p\leq 0,001$), перевтілення ($t=-6$; $p\leq 0,001$) та «суперздібності» ($t=6$; $p\leq 0,001$).

У результаті співвіднесення рівня емоційного розвитку дітей з певними мультиплікаційними фільмами, до яких вони найчастіше залучені, виявлено, що діти з високим рівнем емоційного розвитку переважно дивляться розвивальні, художні, пригодницькі, документальні твори, в яких провідними ідеями є боротьба добра та зла, картина світу, космічні прилади, розвиток технічної індустрії та інше. Діти з середнім рівнем розвитку емоційних особливостей люблять комічні, фантастичні мультфільми з перевагою магії, чаклунства, казковості тощо. Більш детальний аналіз даних було проведено у групі учнів, які продемонстрували низький рівень емоційного розвитку. Так, було виявлено, що ці діти переважно багато часу дивляться улюблені мультфільми, їх батьки не приділяють особливої уваги вибору

мультиплікаційних творів. Тому такі діти найчастіше обирають популярні мультфільми, які є найбільш доступними для перегляду. Провідними виявилися твори із асоціальним типом поведінки персонажів, з притаманними їм «суперздібностями», незвичною зовнішністю, нерідко, сюжетними картинками, що супроводжуються актами насильства, жорстокості, девіантною поведінкою. Крім того, в таких мультфільмах переважно домінує інфернальна тематика, тобто провідними є магичність, чаклунство, відьми, монстри тощо. Таким чином, ми стверджуємо, що низький рівень емоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку може бути зумовлений небезпечною та неякісною мультиплікаційною продукцією, з якою переважно взаємодіють діти.

У третьому розділі «Побудова та апробація системи емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації» на основі результатів емпіричного дослідження визначено вимоги до організації взаємодії молодших школярів із мультиплікаційними засобами з метою їх емоційного розвитку. Побудовано цілеспрямовану систему «мультфільмотерапія» розвитку та корекції емоційної сфери дітей засобами мультиплікації, описано її науково-методичне забезпечення та реалізацію її в навчально-виховному процесі.

На основі проведеного емпіричного дослідження виділено специфічні умови взаємодії дитини з мультиплікаційним твором, які б сприяли її емоційному розвитку. Далі наведено перелік таких умов: відповідність віковим особливостям дитини з урахуванням їх новоутворень, актуальних ситуацій та випередження розвитку; наділення головних персонажів позитивними якостями і, разом з тим, певними слабкими сторонами, з якими вони вчаться справлятися за допомогою якоїсь особливої сили; помірна та сприятлива яскравість та динамічність подій, що відбуваються, логічність переходу від однієї сюжетної ситуації до іншої; адекватний, чіткий прояв та вираження емоцій героїв, відповідність міміки та жестів вербальним проявам, їх конгруентність; зрозумілість, доступність, цілісність ідеї та мультиплікаційного сюжету, стимуляція пізнавальної активності; посилене емоційне навантаження сюжетної лінії мультфільму, що не призводить до виникнення надмірного збудження раптовими подразниками, гучним музичним супроводом; естетично-моральне наповнення мультфільму, його творча спрямованість.

Внаслідок виконаної дослідницької роботи, з урахуванням вище наведеного, була побудована та подана для апробації в остаточному варіанті тренінгова програма розвитку емоційної сфери молодших школярів за допомогою мультиплікації в умовах навчально-виховного процесу.

Розроблена цілеспрямована система розвитку та корекції емоційної сфери, яка реалізована у вигляді «мультфільмотерапії» як різновиду кінотерапії. Вона здійснюється на основі реалізації певних механізмів. По-перше, механізму проєкції - процес і результат досягнення і породження значень, використаних в художній формі мультфільму, що полягає в усвідомленому або несвідомому перенесенні суб'єктом власних властивостей, станів, а також конфліктів на зовнішні об'єкти. По-друге, механізму ідентифікації – емоційно-когнітивний процес неусвідомлюваного ототожнення суб'єктом себе з іншим суб'єктом, групою або зразком. Ідентифікація в мультфільмотерапії багатопланова – вона може мати місце як по відношенню до

головних героїв мультфільму, так і до будь-яких інших образів, використаних в мультфільмі.

Найбільш значущим при взаємодії дітей із мультфільмами є втілення механізму ідентифікації з героями та подіями. Це створює певні умови, коли мультиплікаційні засоби здатні виступати ефективним чинником розвитку дітей, і дозволяє зумовлювати наступні емоційні особливості: агресивність, тривожність, депресивність, емпатія, рефлексія, експресивність, вміння визначати та диференціювати емоції. Також у процесі розвивальної роботи відбувається вирішення таких важливих питань, які є актуальними у психічному розвитку дітей цього віку: формування картини світу, вміння самостійного вирішення актуальних проблем, підвищення впевненості у собі, відчуття власної значущості, розвиток навичок спілкування з однолітками тощо. Реалізований нами підхід до розуміння особистості дитини є цілісним, в заняттях акцентується увага на почуттях, емоціях, тілесних відчуттях. Програма кожного заняття складається з декількох основних етапів: демонстрація мультфільму з певної проблематики, дискусія, створення власних сюжетів. Учасники відтворюють процес креативного моделювання, «перетворення» сюжету у вигляді казки, зміни характеру героїв, наділення їх будь-якими властивостями. Особливої уваги набуває використання елементу втілення сюжетно-рольового коментування в динамічних іграх після перегляду кожного з мультфільмів, а також активне перевтілення у мультиплікаційного героя, рольова гра.

Апробація тренінгу передбачала декілька етапів. На першому етапі було визначено групу учасників, до якої увійшли 10 дітей молодшого шкільного віку, які за результатами даних, отриманих у ході емпіричного дослідження, показали низький рівень емоційного розвитку, що дало змогу віднести їх до групи ризику.

На другому етапі здійснювалась підготовка умов для проведення занять, відбір мультиплікаційних творів, підготування матеріалів для роботи.

На третьому етапі реалізувався сам тренінг. Даний процес був здійснений з третього тижня січня по третій тиждень травня. Заняття проводились кожен четвер, тривалість однієї сесії становила 50 хвилин. Усього було 20 сесій.

На четвертому етапі було діагностовано 10 виділених показників профілю емоційної сфери дитини. У результаті проведення формуючого експерименту встановлено, що через 10 занять в експериментальних групах збільшився показник експресивності, саморегуляції, емпатії, вміння визначати емоційний стан інших людей, виражати та диференціювати свої емоції. При цьому зменшився показник агресії, тривожності, амбівалентності та інверсії емоцій.

Порівнюючи показники, отримані за допомогою нашої шкали для визначення змін показників емоційного розвитку учасників експериментальної групи до та після проведення тренінгу, ми отримали результати, які подані у таблиці 3.2.

Зміни рівня прояву емоційних особливостей, що відбулися після проходження учнями системи емоційного розвитку засобами мультиплікації виявилися значущими. Про це свідчать результати порівняння даних констатувальних та контрольних діагностичних зрізів експериментальної групи до і після експерименту (t -критерій Ст'юдента для залежних вибірок) (див. таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

**Статистично достовірні розбіжності прояву показників емоційної сфери
експериментальної групи до та після експерименту
(N=10)**

№ з/п		М	σ	t	p<
П1	До	5,7	0,94	-0,92	0,38
	Після	6,2	1,03		
П2	До	3,5	0,7	-7,35*	0,001
	Після	6,8	1,13		
П3	До	4,3	1,05	-6,24*	0,001
	Після	7,5	0,84		
П4	До	5	1,05	-4,79*	0,001
	Після	7,5	0,84		
П5	До	3,7	1,15	-6,37*	0,001
	Після	7	0,94		
П6	До	6	1,24	8,23*	0,001
	Після	2,8	1,31		
П7	До	5,7	1,4	9,85*	0,001
	Після	2,4	1,3		
П8	До	3,9	0,73	-5,11*	0,001
	Після	6,8	1,54		
П9	До	3,3	1,15	-5,4*	0,001
	Після	6,5	0,97		
П10	До	5,4	1,89	-1,77	0,108
	після	7,1	1,66		

Примітка: М – середнє вибіркоче значення; σ – середньоквадратичне відхилення; t– критерій Ст'юдента; позначка (*) вказує на рівень значущості $p \leq 0,05$.

Діагностика була проведена на основі оцінки провідних показників емоційного розвитку, таких як: експресивність (П1), саморегуляція (П2), емпатія (П3), вміння визначати емоційний стан інших (П4), диференціація емоцій (П5), амбівалентність емоцій (П6), інверсія емоцій (П7), конгруентність (П8), адекватність реагування (П9), вираження емоцій (П10).

Так, найбільш вираженими є дані показників П7– інверсія емоцій, $t= 9,85$; П6 – амбівалентність емоцій, $t= 8,23$; П2 – саморегуляція, $t=-7,35$; П5 – диференціація емоція $t=-6,37$; П3 – емпатія, $t=-6,24$. Таким чином, саме ці показники найбільш ефективно змінюються під впливом мультиплікації. При цьому, амбівалентність та інверсія емоцій зменшується за ступенем прояву, а диференціація емоцій, саморегуляція та емпатія мають значно більші показники по закінченню проходження розвивальної системи.

Зміни показників П1 та П10 виявилися не значущими. Таким чином, запропонована система ефективна в аспекті розвитку емпатії, саморегуляції, вміння визначати емоційний стан інших людей, конгруентності, адекватного розуміння власних емоцій. Але, не є ефективною в аспекті розвитку експресивності та

вираження емоцій. Ми припускаємо необхідність додавання театралізованого блоку до нашої програми, який дасть змогу розвивати зовнішню експресію та вираження емоцій за допомогою виконання рольових дій персонажів мультфільму. У результаті такої роботи знижуються несприятливі прояви емоційності, діти навчаються висловлювати почуття, розуміти свої вчинки та засвоюють основи психогігієни перегляду мультфільмів.

За результатами проведеного теоретико-емпіричного дослідження з проблеми розвитку емоційної сфери молодших школярів засобами мультиплікації, в цілому, фактично підтверджено гіпотезу дослідження. Встановлено, що розвиток емоційної сфери відграє важливу роль у становленні особистості молодшого школяра. Тому великої значущості набуває об'єктивне середовище, яке зумовлює цей розвиток. Актуальним в умовах сучасного інформаційного простору є перегляд мультиплікаційної продукції, якість якої й особливості взаємодії безпосередньо зумовлюють виникнення певних емоційних проявів. Найчастіше у процесі перегляду мультфільмів діти молодшого шкільного віку проявляють страх, здивування, розчарування, задоволення, радість, співчуття, злість, зацікавленість тощо. При цьому різні мультфільми зумовлюють переважно ті чи інші емоційні прояви, в залежності від їх типу та спрямованості. Постійний та тривалий перегляд мультфільмів спричиняє розвиток як позитивних, так і негативних емоційних станів. Так, завдяки розвивальним мультфільмам, діти вчаться розуміти емоції інших, що підвищує рівень їх конгруентності, емпатії, саморегуляції тощо. Постійна взаємодія із мультфільмами з переважним змістом агресії та насильства зумовлює підвищення рівня тривожності, агресивності, амбівалентності емоцій тощо.

Тому адекватний вибір якісної мультиплікаційної продукції, створення умов зворотного зв'язку, творчості та реалізації і вирішення актуальних питань надає мультиплікаційним засобам чинності розвитку емоційної сфери дітей.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено нове теоретико-емпіричне узагальнення наслідків досліджень, які розкривають психологічну систему впливу різних мультиплікаційних засобів на розвиток емоційної сфери дітей, провідні емоціогенні ознаки в її змісті, а також специфічні умови використання «мультфільмотерапії» в навчально-виховному процесі.

1. Розкрито, що мультиплікаційні твори в своєму змісті реалізують численні емоціогенні чинники, такі як динамічні: швидкість, яскравість, перевтілення, спецефекти, та змістові: справедливість, драматизм, героїзм, фантастичність, чаклунство, магія, «суперздібності» тощо. Показано, що усі вони адекватно сприймаються, усвідомлюються та копіюються дітьми, посилюють пізнавальну активність та формують різні особливості їх емоційної сфери.

2. Доведено, що найбільш інформативними показниками, що характеризують розвиток емоційної сфери при сприйманні дітьми мультфільмів, можуть виступати такі її ознаки, як саморегуляція, емпатія, експресивність, вміння визначати емоційний стан інших, конгруентність, сенситивність, диференціація емоцій та інші.

3. Проведено психологічний аналіз історії становлення мультиплікації, який дозволив визначити в цьому процесі три етапи. По-перше, етап початкового

розвитку, по-друге, виділення мультиплікаційного кіно як окремого виду мистецтва, по-третє, етап створення нової анімаційної школи на основі сучасних комп'ютерно-інформаційних досягнень. Це дозволило відмітити провідні мультиплікаційні засоби на кожному етапі від схематичного оживлення малюнків до сучасної динамічності, яскравості та спецефектів, які підсилюють рівень емоційної напруги та залучають глядачів до копіювання.

4. Спираючись на концептуальні уявлення теорії емоційної регуляції пізнавальної діяльності, побудовано модель дослідження емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації, що дозволило описати систему впливу мультиплікаційних засобів на рівні аудіальних, візуальних та емоційно-гностичних характеристик.

5. Розроблено комплекс методів дослідження як особливостей емоційної сфери дітей, так і змісту мультиплікаційних творів, дані яких дозволили умовно диференціювати обстежуваних, виходячи з завдань дослідження.

6. Встановлено, що сучасні діти молодшого шкільного віку, від 6 до 10 років, мають певні відмінності в розвитку емоційної сфери. Так, учням 1 класу притаманними є підвищена тривожність, збудженість, мовна активність, демонстративність, сенситивність, 2 класу – агресивність, емоційність, експресивність, емпатія, 4 класу – саморегуляція, контроль, тривожність. Вказані зміни пояснюються динамікою розвитку емоційної зрілості, зумовленої особливостями вікового періоду та відносно стійкими соціальними обставинами для учнів старшого віку. Крім того, діти різного віку мають свої специфічні інтереси до змісту мультфільмів, так, для дітей 6-7 років найбільш типовими є казкові мультфільми з фантастичним та емпатійним типом персонажів, для дітей 8 років притаманними є фантастичні мультфільми з переважно асоціальним типом персонажів, з властивими їм суперздібностями та агресивним фоном, для дітей 9-10 років найбільш цікавими виступають комічні та розважальні мультиплікаційні твори, а також фантастичні, які нерідко супроводжуються ситуаціями небезпеки та перевагою магії та чаклунства.

7. Показано, що мультиплікаційні фільми зумовлюють найбільші зміни в таких емоційних особливостях, як емпатія, саморегуляція, адекватність реагування, домінуючий емоційний стан, конгруентність. При цьому, більш дієвими в цьому аспекті в їх змісті виступають візуальні та емоційно-гностичні характеристики мультиплікаційних засобів.

8. Встановлено, що різні за спрямованістю та змістом мультфільми по-різному впливають на емоційні сферу дітей. Так, пригодницькі мультфільми зумовлюють зміни в експресивності, фантастичні – демонстративності, історичні – саморегуляції, романтичні – сензитивності, трагічні – емпатії тощо.

9. Поглиблено та розширено характеристику розвитку емоційної сфери молодших школярів в аспекті надзвичайно великої ролі їх емоційної ідентифікації з героями та подіями мультфільмів, що є важливим елементом розвитку особистості.

10. Побудовано цілеспрямовану систему «мультфільмотерапії», орієнтовану на розвиток та корекцію емоційних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Визначальними в її змісті виступають організована система ефективної взаємодії з мультиплікаційним фільмом, коли його засоби сприяють емоційному розвитку,

завдяки ідентифікації з героями. Дана система містить такі взаємопов'язані елементи, як: перегляд мультфільмів, динамічну гру, сюжетно-рольову діяльність, перевтілення, «переписування» сюжету, створення власного мультиплікаційного проекту. Останнє дозволяє дитині виражати актуальні емоції, усвідомлювати новий досвід, стимулювати психомоторний розвиток, сприяти релаксації та активізації предметної діяльності. Апробація запропонованої системи засвідчила її перспективність використання в розвитку таких ознак емоційної зрілості як емпатія, саморегуляція, інверсія, амбівалентність та диференціація емоцій.

Виконана робота сприяла також формуванню низки нових актуальних дослідницьких завдань на перспективу із поглиблення пізнання психологічних характеристик мультиплікації, використання «мультфільмотерапії» для дітей з порушеннями розвитку, а також створення мультиплікаційного продукту з використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій, що передбачає зворотній зв'язок з елементами візуальної робототехніки.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Дудкіна К. А. Мультфільм як засіб психологічного впливу на особистість дитини / Катерина Анатоліївна Дудкіна // Наука і освіта. – 2012. – № 3. – С. 55–59.
2. Дудкіна К. А. Психологічні механізми впливу мультиплікації на емоційну сферу особистості дитини / Катерина Анатоліївна Дудкіна // Наука і освіта. – 2014. – № 2. – С. 10–15.
3. Дишель К. А. Теоретична модель дослідження мультиплікаційних засобів як чинника емоційного розвитку молодших школярів / Катерина Анатоліївна Дишель // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2014. – Т. 11. – Вип. 13. – С. 190–197.
4. Дишель К. А. Мультфільмотерапія як засіб корекції та розвитку емоційної сфери молодших школярів / Катерина Анатоліївна Дишель // Наука і освіта. – 2014. – № 12. – С. 108–114.
5. Дишель К. А. Емоційний розвиток молодших школярів засобами мультиплікації / Катерина Анатоліївна Дишель // Науковий вісник ПНПУ імені К.Д. Ушинського. – 2015 – №1. – С. 76–83.
6. Dyshel K. The Development of Primary School Pupils' affection by using Animated Cartoon as the Therapy / K. Dyshel // Science and Education a new Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest. – 2014. – Issue 30. – P. 92–95.
7. Дудкіна К. А. Психологічний вплив мультиплікації на емоційну сферу дошкільників / Катерина Анатоліївна Дудкіна : м-ли III Міжнар. науково-практ. конф. [«Історичний досвід і сучасність»], (Одеса, 29 грудня 2011р.) МОН України, ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2012. – С. 49–52.
8. Дудкіна К. А. Психологічний вплив мультиплікації на особистість дитини / Катерина Анатоліївна Дудкіна : м-ли III Міжнар. науково-практ. конф. мол. вчен. [«Актуальні проблеми практичної психології»], (Одеса, 19 квітня 2013 р.) МОН України, ПНПУ імені К.Д. Ушинського / – Одеса, 2013. – С. 44–48.
9. Психологічні особливості впливу мультиплікації на емоційну сферу дитини / Катерина Анатоліївна Дудкіна : м-ли I Міжнар. науково-практ. конф. мол. вчен.

[«Current trends of Development of World Psychological Practice»], (Кривий Ріг, 17 квітня 2014 р.) – Кривий Ріг, 2014. – С. 181–183.

АНОТАЦІЇ

Дишель К.А. Мультиплікаційні засоби як чинник емоційного розвитку молодших школярів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2015.

Дисертацію присвячено вивченню психологічних особливостей мультиплікаційних засобів як чинника розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку.

Теоретично обґрунтовано та емпірично доведено модель дослідження емоційного розвитку молодших школярів засобами мультиплікації, в якій описано систему впливу на рівні аудіальних, візуальних та емоційно-гностичних характеристик. Показано, що мультиплікаційні твори в своєму змісті реалізують численні емоціогенні чинники, такі як динамічні: швидкість, яскравість, перевтілення, спецефекти, та змістові: справедливість, драматизм, героїзм, фантастичність, чаклунство, магія, суперздібності та інші, які адекватно сприймаються, усвідомлюються та копіюються дітьми, посилюють пізнавальну активність та формують різні особливості їх емоційної сфери. Доведено, що провідними емоційними особливостями, що характеризують зміни емоційної сфери, виступають емпатія, саморегуляція, адекватність реагування, домінуючий емоційний стан, конгруентність.

Розроблено та успішно апробовано цілеспрямовану систему «мультифільмотерапії», орієнтовану на розвиток та корекцію емоційних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Визначальними в її змісті виступають організована система ефективної взаємодії з мультиплікаційним фільмом, коли його засоби сприяють емоційному розвитку, завдяки ідентифікації з героями.

Ключові слова: емоційна сфера особистості, мультиплікаційні засоби, емоціогенні чинники, аудіальні, візуальні, емоційно-гностичні характеристики, емоційна регуляція, молодший шкільний вік.

Дышель. Е.А. Средства мультипликации как фактор эмоционального развития младших школьников.- Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология.- Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2015.

Диссертация посвящена изучению психологических особенностей средств мультипликации как фактора развития эмоциональной сферы младших школьников.

Теоретически обоснована и эмпирически доказана модель исследования эмоционального развития младших школьников с помощью средств мультипликации, в которой описана система влияния мультипликационных средств

на уровне аудиальных, визуальных и эмоционально-гностических характеристик. Показано, что мультфильмы содержат различные эмоциогенные факторы; к ним относятся динамические: скорость, яркость, перевоплощение, спецэффекты и содержательные: справедливость, драматизм, героизм, фантастичность, волшебство, магия, суперспособности и другие, которые адекватно воспринимают, осознают и копируют дети, что даёт возможность усиливать их познавательную активность и формировать различные особенности эмоциональной сферы.

Доказано, что ведущими эмоциональными особенностями, которые характеризуют изменения в эмоциональной сфере, выступают эмпатия, саморегуляция, адекватность реагирования, доминантное эмоциональное состояние, конгруэнтность. При этом раскрыто, что наибольшее влияние на эти изменения оказывают визуальные и эмоционально-гностические характеристики мультипликационных средств. Расширено характеристику развития эмоциональной сферы младших школьников в аспекте чрезвычайно большой роли их эмоциональной идентификации с персонажами и событиями мультфильмов, что является важным элементом развития личности.

Получены данные об особенностях развития эмоциональной сферы младших школьников и роли мультипликации в этом развитии. Выявлена эффективность влияния мультфильмов на такие эмоциональные особенности, как эмпатия, саморегуляция, адекватность реагирования, доминирующее эмоциональное состояние, конгруэнтность. При этом, наиболее эффективными выступают визуальные и эмоционально-гностические характеристики мультипликационных средств.

Разработана и успешно апробирована целенаправленная система «мультфильмотерапия», которая ориентирована на развитие и коррекцию эмоциональных особенностей младших школьников. Даная система содержит такие взаимосвязанные элементы, как: просмотр мультфильмов, динамическая игра, сюжетно-ролевая деятельность, перевоплощение, «переписывание» сюжета, создание собственного мультипликационного проекта. Это способствует выражению актуальных эмоций ребёнка, усвоению нового опыта, стимуляции психомоторного развития, релаксации и активизации предметной деятельности. Апробация предложенной системы подтвердила её перспективность использования в развитии таких эмоциональных особенностей, как эмпатия, саморегуляция, инверсия, амбивалентность и дифференциация эмоций.

Ключевые слова: эмоциональная сфера личности, средства мультипликации, эмоциогенные факторы, аудиальные, визуальные и эмоционально-гностические характеристики, эмоциональная регуляция, младший школьный возраст.

Dyshel K.A. The means of animated cartoons as a factor of primary school pupils' emotional development.- Manuscript.

The thesis for the psychology candidate's degree, specialty 19.00.07 – pedagogical and age psychology – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odesa, 2015.

The dissertation is devoted to the study of psychological features of animated cartoons as a factor of primary school pupils' emotional development.

Theoretically grounded and empirically proved the model of research of primary school pupils' emotional development with the help of the means of animated cartoons, in which there is described the system of influence on the level of audio, visual, emotional and gnostical characteristics. It is showed, that cartoons contain different emotional factors, to which we can refer dynamic factors, which are: speed, brightness, impersonation, special effects and factors, which are referred to the contents, which are: justice, dramatic effect, heroism, irreality, magic, super powers and other factors, which are perceived and copied by children, it gives opportunity to increase their cognitive activity and to form different peculiarities of emotional sphere. It is proved, that leading emotional peculiarities, which characterize changes in emotional sphere are empathy, self-regulation, the adequacy of reaction, the dominant emotional state, congruence.

It is worked out and successfully approved the program of psychological accompaniment of influence of animated cartoons on the emotional development of primary schoolpupils.

Keywords: emotional sphere of personality, the means of animated cartoons, emotiogenic factors, audio function of emotions, visual function of emotions, emotional-gnostic function of emotions, emotional regulation, primary school age.